

DAMIAN PUŚLECKI

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Polska

e-mail: puslecki@up.poznan.pl

ORCID: 0000-0002-3363-649X

Prawne i finansowe aspekty renty wdowiej ze szczególnym uwzględnieniem ubezpieczenia społecznego rolników

Legal and financial aspects of the surviving spouse's pension
with particular emphasis on social insurance for farmers

Aspetti giuridici e finanziari della rendita vedovile
con particolare attenzione alla previdenza sociale
degli agricoltori

This study aims to evaluate the legal and financial conditions for the functioning of the surviving spouse's pension in the context of compensating for lost income in the household following the death of a spouse. This issue is particularly important to farmers who currently receive some of the lowest pension benefits in Poland. The author argues that the introduced regulation, with the currently established 15% rate of the second benefit, does little to fulfil the compensatory and security functions of social insurance. The surviving spouse's pension is not a new benefit, but rather a complex legal construct that enables the beneficiary to retain the entitlement to a benefit that coincides with the equivalent to the alternative of choosing a higher benefit. Considering the financial aspects and the established limits, the new solution can only serve as an additional measure for the beneficiaries of the Social Insurance Institution (ZUS) and the Agricultural Social Insurance Fund (KRUS) which significantly deviates from the principle of social justice or the models adopted in the analysed EU countries.

Keywords: surviving spouse's pension, survivors' pension, retirement pension, ZUS, KRUS, financial aspects of surviving spouse's pension

L'obiettivo del presente articolo è valutare le condizioni giuridiche e finanziarie che regolano la cosiddetta rendita vedovile come strumento di compensazione del reddito perso all'interno del nucleo familiare dopo la morte del coniuge. Questo tema è particolarmente

rilevante per gli agricoltori polacchi, che oggi percepiscono tra le pensioni più basse nel Paese. Nella parte conclusiva, l'Autore osserva che la regolazione attualmente in vigore, che prevede un tasso del 15% per la cosiddetta seconda prestazione, risponde solo parzialmente alle funzioni compensative e di tutela proprie della previdenza sociale. La rendita vedovile non costituisce una nuova prestazione, ma una complessa costruzione giuridica che consente al beneficiario di mantenere il diritto a una prestazione concorrente, con la possibilità di scegliere l'importo più elevato tra le alternative disponibili. Tenendo conto degli aspetti finanziari e dei limiti stabiliti, la nuova soluzione può offrire ai beneficiari di ZUS e KRUS soltanto una funzione di sostegno, molto distante dal principio di giustizia sociale e dai modelli adottati nei Paesi dell'Unione Europea presi in esame.

Parole chiave: rendita vedovile, rendita familiare, pensione, ZUS, KRUS, aspetti finanziari della rendita vedovile

Wprowadzenie

„Renta wdowia” to potoczna nazwa konstrukcji uznania prawa do świadczeń będących w zbiegu – renty rodzinnej oraz renty lub emerytury – przewidzianych w polskim systemie ubezpieczenia społecznego. Możliwość ta została wprowadzona 1 lipca 2025 r.¹ zarówno dla podmiotów ubezpieczonych w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych, jak i dla rolników ubezpieczonych w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. Zawiała konstrukcja prawna i brak formalnego wyodrębnienia świadczenia nie ułatwiają analizy nowo wprowadzonego rozwiązania. Z tego względu konieczne jest dokonanie pewnego uproszczenia i przyjęcie dla omawianego rozwiązania normatywnego terminu „renta wdowia”.

Renta wdowia nie jest nowym, odrębnym świadczeniem przewidzianym w systemie ubezpieczeń społecznych. Jej konstrukcja polega na uznaniu prawa do świadczeń w zbiegu i pozwala uprawnionym beneficjentom na jednoczesne pobieranie albo 100% renty rodzinnej i 15% własnej emerytury/renty, albo 100% własnej emerytury/renty i 15% renty rodzinnej. Choć analogiczne instytucje są znane od lat w państwach UE, Polska dopiero teraz zdecydowała się na wprowadzenie takiego rozwiązania².

¹ Ustawa z 26 lipca 2024 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1243 z późn. zm.) weszła w życie 1 stycznia 2025 r.

² K. Nowakowska, *Renta wdowia krok po kroku*, „Gazeta Prawna”, 9.12.2024, <https://www.gazetaprawna.pl/praca/artykuly/9685636,renta-wdowia-krok-po-kroku-jaki-zlozycwniosek-dodatkowe-dokumenty-i.html> [dostęp: 24.12.2024].

W założeniu ustawodawcy funkcją tej konstrukcji ma być ograniczenie strat finansowych dochodów rodzin po śmierci jednego z małżonków dzięki możliwości elastycznego łączenia świadczeń. Dotychczasowy system ubezpieczeń społecznych w Polsce przewidywał bowiem konieczność wyboru między własnym świadczeniem emerytalno-rentowym a rentą rodzinną po zmarłym małżonku. W odpowiedzi na liczne postulaty środowisk zrzeszających emerytów oraz organizacji społecznych w wyniku debat parlamentarnych ustanowiono nowe przepisy, które przy zachowaniu określonych ustawowo warunków umożliwiają częściowe łączenie tych świadczeń. Inicjatywa renty wdowiej poprzedzona była długoletnimi staraniami związków zawodowych i organizacji społecznych (m.in. POPZZ i Lewicy). Projekt z czerwca 2024 r. zyskał poparcie ponad 200 tys. obywateli i trafił do Sejmu³.

Celem opracowania jest ocena prawnych i finansowych uwarunkowań funkcjonowania renty wdowiej w kontekście problemu kompensaty utraconych dochodów w gospodarstwie domowym po śmierci współmałżonka. Realizacja tego celu wymaga przedstawienia nowej konstrukcji prawnej z uwzględnieniem przewidzianych limitów i szczegółowo określonych przesłanek ustawowych. Nie można tego uczynić bez ukazania prawa do renty rodzinnej, które jest ściśle powiązane z ubieganiem się o rentę wdowią. Konieczne jest także przedstawienie aspektów finansowych analizowanego rozwiązania prawnego ze szczególnym uwzględnieniem jego prognozowanych skutków społecznych. Próba oceny realnych korzyści uzyskanych przez beneficjentów wymaga porównania sytuacji podmiotów ubezpieczonych w ZUS i tych korzystających z rolniczego systemu ubezpieczenia społecznego.

1. Funkcje ubezpieczenia emerytalnego

Głównym zadaniem systemów emerytalnych w Polsce jest właściwa realizacja funkcji ochronnej⁴, polegająca na zabezpieczeniu uprawnionego na wypadek utraty zdolności do pracy wskutek osiągnięcia wieku po-

³ Z inicjatywy Nowej Lewicy 4 stycznia 2023 r. w Sejmie odbyło się posiedzenie Obywatelskiego Komitetu Inicjatywy Ustawodawczej w sprawie projektu ustawy o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw w celu wprowadzenia renty wdowiej, www.sejm.gov.pl [dostęp: 10.03.2023].

⁴ Szerzej: A. Wypych-Żywicka (red.), *System prawa ubezpieczeń społecznych. Część ogólna I*, Warszawa 2020, s. 166 i n.

produkcyjnego. Stosownie do koncepcji solidarystycznej⁵ społeczeństwo powinno przyjąć na siebie ryzyko niekorzystnych dla jednostki zdarzeń losowych. Wzajemna pomoc to podstawa pokonywania niezawinionych przez jednostkę trudności, którym sama nie jest w stanie sprostać. Mam tu na myśli społeczeństwo jako ogół, ale także pracowników i szczególne grupy zawodowe, w tym przedsiębiorców i rolników prowadzących działalność na własny rachunek. Ubezpieczenie emerytalno-rentowe jest ubezpieczeniem obowiązkowym, więc idea solidaryzmu społecznego ma tutaj w pełni odzwierciedlenie⁶.

Funkcja ochronna ubezpieczenia emerytalnego oparta jest na koncepcji solidarystycznej związanej z ideą samopomocy społecznej⁷. Warto zaznaczyć, że preambuła Konstytucji RP⁸ wymienia zasadę pomocniczości, która nie pozostaje bez znaczenia dla ubezpieczenia społecznego. Zasada ta stanowi o hierarchii praw jednostki i różnych wspólnot, o pierwszeństwie praw człowieka przed prawami wspólnoty oraz o prawach mniejszych wspólnot przed prawami większych, a dla ubezpieczenia emerytalnego ustanawia wytyczne legislacji i dyrektywę wykładni prawa⁹. Należy tu podkreślić rolę art. 67 Konstytucji przyznającego jednostce prawo do zabezpieczenia społecznego, a więc także do zabezpieczenia emerytalnego na starość¹⁰. Podstawowym problemem systemów ubezpieczeń społecznych, zarówno powszechnego, jak i rolniczego, jest jednak niedostateczna wysokość uzyskiwanych świadczeń emerytalnych i rentowych.

Kwestie finansowania świadczeń Zakładu Ubezpieczeń Społecznych oraz Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego oraz ogromne dotacje budżetowe powodują, że od lat podkreśla się konieczność przeprowadzenia reform¹¹. Minimalne i średnie emerytury uzyskiwane dziś przez beneficjentów¹² obrazują, że funkcje ubezpieczeń społecznych nie są realizowane

⁵ S. Maciejewski, *Zasada solidarności między pokoleniami na przykładzie systemu emerytalnego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” Sectio I: Philosophy and Sociology, 2016, t. 42, nr 2, s. 79 i n.

⁶ A. Wypych-Żywicka (red.), *System prawa ubezpieczeń...*, s. 530 i n.

⁷ B. Wierzbowski, *Zabezpieczenie społeczne rolników wyrazem solidaryzmu społecznego*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie – Materiały i Studia” 2000, nr 4, s. 113.

⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁹ Podobnie J. Jończyk, *Prawo zabezpieczenia społecznego*, Kraków 2006, s. 26.

¹⁰ A. Wypych-Żywicka (red.), *System prawa ubezpieczeń...*, s. 204 i n.

¹¹ D. Puślecki, *Z rozważań nad kwestią wieku emerytalnego w Polsce*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie – Materiały i Studia” 2012, nr 43, s. 51–73.

¹² Dane udostępniane przez ZUS: www.zus.gov.pl oraz KRUS: www.krus.gov.pl [dostęp: 10.07.2025].

właściwie. Problem pogłębia kryzys demograficzny i coroczny wzrost liczby świadczeniobiorców z ubezpieczenia społecznego w zakresie przyznawanych rent i emerytur. Warto przedstawić tu finansowe dysproporcje występujące pomiędzy wskazanymi wyżej systemami. Najniższa emerytura w KRUS i ZUS wynosi obecnie 1878,91 zł¹³, zaś emerytura średnia odpowiednio: 2152 zł i 4045,20 zł¹⁴. Nie można zapominać także o przypadkach pobierania emerytury znacznie niższej niż emerytura minimalna ani o skrajnych sytuacjach naliczania przez ZUS tzw. emerytur groszowych¹⁵.

2. Warunki nabycia prawa do renty wdowiej

Nowelizacja przepisów emerytalnych, ustanowiona ustawą z 26 lipca 2024 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw¹⁶, wprowadza konstrukcję potocznie zwaną rentą wdowią, obowiązującą od 1 stycznia 2025 r. Rozwiązanie to stanowi istotne uzupełnienie systemu ubezpieczenia społecznego, pozwalając wdowcom i wdowom zachować dotychczasową emeryturę lub rentę oraz uzyskać część świadczenia po zmarłym małżonku. Przepisy wprowadzające zmiany zostały ogłoszone w sierpniu 2024 r., a weszły w życie 1 stycznia 2025 r.

Na podstawie art. 1 wspomnianej ustawy wdowiec lub wdowa może zachować swoje świadczenie (emeryturę lub rentę z tytułu niezdolności do pracy) oraz otrzymać dodatkowo 15% świadczenia po zmarłym małżonku. Od 1 stycznia 2027 r. ustawodawca przewidział wzrost wysokości wskaźnika kwoty świadczenia do 25% zgodnie z art. 13 ust. 2 ustawy¹⁷.

¹³ Stan od 1 marca 2025 r.

¹⁴ Dane na I półrocze 2025 r. uzyskane z ZUS i KRUS.

¹⁵ Warto wskazać, że ponad 500 osób w Polsce pobiera emeryturę poniżej kwoty 10 zł. Najniższa naliczona emerytura wynosi 1 grosz. Zob. *Emerytury groszowe w Polsce. Ile osób w naszym kraju pobiera świadczenia poniżej minimalnego?*, „Gazeta Prawna”, 7.05.2024, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/9793968,emerytury-groszowe-w-polsce-ile-osob-w-naszym-kraju-pobiera-swiadczenia-ponizej-minimalnego.html> [dostęp: 7.05.2025].

¹⁶ Ustawa z 26 lipca 2024 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1243, dalej: ustawa nowelizująca emerytury i renty z FUS).

¹⁷ Art. 1 i 13 ustawy nowelizującej w szczególności dodającej 95a i 95b do ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. z 2024 r. Nr 0, poz. 1631).

Niezbędnym warunkiem uzyskania renty wdowiej jest złożenie odpowiedniego wniosku do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych lub – w przypadku służb mundurowych – do Zakładu Emerytalno-Rentowego MSWiA. Termin składania pierwszych wniosków był 1 stycznia 2025 r., z możliwością uzyskania wyrównania za okres od 1 stycznia, jeśli wniosek został złożony do 31 lipca 2025 r. W przypadku rolników natomiast wnioski należy składać w jednostce terenowej KRUS właściwej dla miejsca zamieszkania, na formularzu KRUS SR-25¹⁸. Dokumenty wymagane do uzyskania świadczenia są takie same jak w przypadku ZUS. Osoba ubiegająca się o świadczenie powinna zatem przedłożyć akt zgonu małżonka, zaświadczenie o wysokości świadczeń emerytalnych bądź rentowych, prawo do renty rodzinnej oraz oświadczenie o stanie cywilnym¹⁹.

Warto zaznaczyć, że konstrukcja renty wdowiej z KRUS opiera się na analogicznych warunkach formalnych przewidzianych dla systemu powszechnego. Podlega także tym samym zasadom waloryzacji co inne świadczenia przewidziane w tym subsystemie ubezpieczenia społecznego. Odbywa się to na podstawie wskaźnika waloryzacji ogłaszanego corocznie przez prezesa KRUS. Wnioski o świadczenia, po uprzednim uzyskaniu prawa do renty rodzinnej po małżonku, można było składać od 1 stycznia 2025 r.²⁰ Wypłata świadczeń nastąpiła jednak dopiero 1 lipca 2025 r. Warto zaznaczyć, że wnioski do ZUS i KRUS można składać w formie papierowej i elektronicznej. W tym drugim przypadku konieczne jest jednak posiadanie profilu zaufanego lub kwalifikowanego podpisu elektronicznego. ZUS i KRUS zobowiązane są do wydania decyzji w terminie 30 dni od daty złożenia wymaganego wniosku przez potencjalnych beneficjentów.

Na podstawie danych publikowanych przez ZUS i KRUS można stwierdzić, że zainteresowanie rentą wdowią od początku 2025 r. było bardzo duże. Pamiętając o tym, że zakłady ubezpieczeń nie mogły przed 1 lipca 2025 r. realizować jeszcze prawa do wypłaty świadczeń, tylko w ciągu pierwszych dwóch tygodni stycznia złożono aż 104 535 wniosków²¹ w ZUS. Nie mniejszym zainteresowaniem cieszyło się to rozwiązanie w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. Na koniec maja 2025 r. w KRUS

¹⁸ Komunikat KRUS z 14 września 2024 r., Nowa renta wdowia w systemie rolniczym, www.krus.gov.pl [dostęp: 10.05.2025].

¹⁹ www.krus.gov.pl [dostęp: 10.05.2025].

²⁰ Informacje uzyskane z KRUS, www.krus.gov.pl [dostęp: 12.06.2025].

²¹ W KRUS blisko 20 tys., www.bankier.pl [dostęp: 16.01.2025].

złożono aż 96 954 wniosków²². Zgodnie z danymi publikowanymi na koniec września 2025 r. do ZUS wpłynęło ponad 1,1 mln wniosków, a do KRUS 155 tys.²³

Ustawodawca określił warunki formalne nabycia prawa do renty wdowiej. Wszystkie określone prawem i przedstawione poniżej przesłanki muszą być spełnione łącznie. Pierwszą przesłanką formalną jest osiągnięcie powszechnego wieku emerytalnego – 60 lat dla kobiet oraz 65 lat dla mężczyzn. Kolejnym wymogiem jest konieczność pozostawania w związku małżeńskim ze zmarłym małżonkiem do dnia jego śmierci. Wskazana konstrukcja przesłanki ustawowej powoduje, że osoby będące w separacji oraz rozwiedzione są pozbawione prawa do świadczenia. Wyjątkiem jest sytuacja zasądzenia alimentów w drodze postępowania sądowego. Kolejnym wymogiem w zakresie stanu cywilnego jest niepozostawanie w innym związku małżeńskim po śmierci małżonka. Okoliczność ta również pozbawia prawa do renty wdowiej²⁴.

Jak już wspomniano, osoba ubiegająca się o rentę wdowią powinna spełnić przesłanki otrzymania po zmarłym małżonku renty rodzinnej. W efekcie ZUS lub KRUS w procedurze określania prawa do nowego świadczenia wymaga uzyskania nawet zawieszonego prawa do renty rodzinnej jako przesłanki koniecznej do otrzymania renty wdowiej²⁵.

Kolejnym wymogiem formalnym jest posiadanie prawa do własnego świadczenia emerytalnego lub renty z tytułu niezdolności do pracy. Najistotniejszym zaś warunkiem jest nieprzekroczenie limitu łącznego świadczenia uzyskiwanego od ubezpieczyciela. Łączna wysokość wszystkich świadczeń z ZUS lub KRUS, emerytura i część renty rodzinnej, nie może przekroczyć bowiem trzykrotności minimalnej emerytury, która w 2025 r. wynosi 1878,91 zł, co oznacza limit 5636,73 zł miesięcznie²⁶. Przekroczenie tego progu skutkuje proporcjonalnym obniżeniem wypłaty. Ustawodawca limituje zatem prawo do renty wdowiej w taki sposób, że osoby pobierające dziś emeryturę w wysokości ponad 5636,73 zł brutto są automatycznie pozbawione prawa do „nowego świadczenia”.

²² Dane uzyskane z ZUS i KRUS, zus.gov.pl, krus.gov.pl, wiescirolnicze.pl [dostęp: 30.05.2025].

²³ Dane uzyskane z ZUS i KRUS, zus.gov.pl, krus.gov.pl [dostęp: 30.09.2025].

²⁴ Art. 95a i 116b ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

²⁵ Informacje uzyskane z Oddziału ZUS w Poznaniu.

²⁶ Art. 95a ust. 4 i 5 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (t.j. Dz.U. z 2024 r. Nr 0, poz. 1631).

3. Konstrukcja i funkcje renty wdowiej

Skomplikowana konstrukcja prawna renty wdowiej zakłada możliwość alternatywnego wyboru korzystniejszego świadczenia jako podstawowego, do którego doliczany będzie wskaźnik 15% świadczenia zmarłego małżonka albo własnego. Warunkiem skorzystania z tej możliwości jest choćby naliczenie przysługującej małżonkowi emerytury (nie wymaga się pobierania świadczenia emerytalnego). Osoba uprawniona może dokonać wyboru korzystniejszego świadczenia, tj. zdecydować, czy zachować swoje świadczenie (np. emeryturę) i otrzymać 15% renty rodzinnej po zmarłym małżonku, czy też pobierać rentę rodzinną po zmarłym małżonku i doliczyć 15% własnego świadczenia. Decyzja ta będzie uzasadniona względami finansowymi – wyższą kwotą możliwego do uzyskania świadczenia. Od 2027 r. wskaźnik doliczanej części wzrośnie z 15% do 25%. Świadczenie podlega corocznej waloryzacji na zasadach ogólnych. Należy jednak pamiętać, że ostateczna kwota świadczenia nie może przekroczyć ustawowego limitu, tj. trzykrotności najniższej emerytury.

Najważniejszymi funkcjami renty wdowiej są funkcja zabezpieczająca i funkcja kompensacyjna. „Świadczenie” powinno zatem kompensować istotną utratę dochodów w budżecie domowym powstałą na skutek śmierci współmałżonka. Ustawodawca nie przewiduje jednak pełnej kompensaty. Określenie dodatku do wybranego świadczenia jedynie na poziomie 15% świadczenia po zmarłym małżonku, z uwzględnieniem limitów świadczeń, budzi poważne wątpliwości. Chodzi tu przede wszystkim o sytuację najbiedniejszych beneficjentów pobierających dziś minimalne, a nawet średnie kwoty emerytur. Z drugiej strony należy pamiętać, że małżonek na świadczenie emerytalne gromadził środki na indywidualnym koncie emerytalnym, płacąc składki przez wiele lat aktywności zawodowej. Powiązanie świadczenia z rentą rodzinną powoduje dodatkowe trudności w określeniu tu sprawiedliwej kompensaty.

Mając na względzie orzecznictwo sądowe, warto zauważyć, że w wyroku z 12 marca 2019 r. (sygn. akt I UK 45/18) Sąd Najwyższy²⁷ podkreślił, iż renta rodzinna ma charakter kompensacyjny i powinna służyć zabezpieczeniu minimalnych potrzeb bytowych członka rodziny zmarłego ubezpieczonego. Konstrukcja przyjęta przez ustawodawcę w analogicznej formie przyświeca nowej regulacji renty wdowiej, która w ustanowionej konstrukcji jedynie w niewielkim zakresie uzupełnia dochód osoby samotnej po stracie współmałżonka.

²⁷ Wyrok SN z 12.03.2019 r., sygn. I UK 45/18, www.sn.pl [dostęp: 20.09.2025].

Analizując sytuację beneficjentów pobierających dziś najniższą emeryturę, można stwierdzić, że świadczenie wdowie często wyniesie łącznie 2160,75 zł brutto, co stanowi dodatek do wcześniej pobieranego świadczenia w wysokości jedynie 281,84 zł. Nie ulega wątpliwości, że dla podmiotów najbardziej oczekujących realizacji funkcji zabezpieczenia społecznego renta wdowia będzie miała jedynie charakter symboliczny i nie będzie właściwie realizować funkcji kompensacyjnych. Taka sytuacja dotyczy obecnie 37 tys. świadczeniobiorców w KRUS oraz 170,8 tys. w ZUS²⁸.

Podobnie będzie wyglądać sytuacja w przypadku świadczeń pobieranych średnio przez rolników. Uwzględniając wspomnianą wcześniej kwotę średnio pobieranej dziś emerytury rolniczej 2152 zł, emerytura z rentą wdowią wyniesie dziś dla uprawnionego 2474,80 zł. Dla rolnika emeryta oznacza to uzyskanie dodatku do obecnie pobieranego świadczenia w wysokości 322,80 zł. Z uwagi na brak szczegółowych danych trudno przedstawić prognozowane znaczenie analizowanych dodatków dla rolników. Uwzględniając podmioty uprawnione dziś do najniższych bądź średnich świadczeń z KRUS, można szacować, że nowe rozwiązania obejmą w przyszłości większość świadczeniobiorców Kasy.

Analogiczna sytuacja wystąpi w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych. Ze względu jednak na dużo większą liczbę osób ubezpieczonych w tej instytucji podmioty pobierające najniższe emerytury to blisko 438 tys. osób. Należy podkreślić, że zarówno w KRUS jak i w ZUS uprawnieni do najniższej emerytury żyją dziś na skraju ubóstwa²⁹. Jest to poważny problem społeczny. Przedstawione wyżej dane obrazują, że funkcja zabezpieczająca konstrukcji renty wdowiej dla podmiotów najbardziej potrzebujących ma charakter iluzoryczny ze względu na jej skandalicznie niską kwotę. Warto również zauważyć, że w Polsce obecnie około 433 tys. osób pobiera emeryturę w kwocie poniżej minimalnej³⁰. Dla najbardziej potrzebujących podmiotów dodatek do pobieranego świadczenia w ramach renty wdowiej w większości przypadków będzie bardzo niski.

W odniesieniu jednak do średniej emerytury dodatek w ZUS będzie znacznie wyższy niż w KRUS. Aktualnie kwota średniej emerytury z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych wynosi 4045,20 zł brutto i dotyczy ponad 6 mln 360 tys. świadczeniobiorców. Przy założeniu, że małżonkowie otrzymywali świadczenie średnie, renta wdowia wyniesie 606 zł dodatku do emerytury brutto. Dane te obrazują, że w systemie powszechnym dodatek

²⁸ Dane uzyskane z ZUS i KRUS, www.zus.gov.pl, www.krus.gov.pl [dostęp: 26.06.2025].

²⁹ GUS, *Ubóstwo w Polsce 2023*, Warszawa 2024.

³⁰ *Emerytury groszowe w Polsce...*

dla wdowy/wdowca będzie niemal dwukrotnie wyższy niż dla podmiotów ubezpieczonych w KRUS. Mimo to, mając na względzie kwestię utraty dotychczasowego dochodu zmarłego współmałżonka, należy stwierdzić, że również w przypadku osób pobierających średnie emerytury z ZUS realizacja funkcji kompensacyjnej renty wdowiej będzie miała charakter symboliczny.

Realizacja w praktyce prawa do świadczeń wynikających z nowego, skomplikowanego rozwiązania legislacyjnego i niedostatecznych działań informacyjnych wywołuje wiele problemów. Na podstawie danych uzyskanych we wrześniu 2025 r. z ZUS i KRUS, należy stwierdzić, że blisko połowa złożonych wniosków w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych otrzymała decyzje odmowne, co przekłada się na ponad 500 tys. odmów. Lepiej przedstawia się realizacja świadczeń w KRUS, gdzie odnotowano jedynie około 5 tys. odmów³¹. Główną przyczyną decyzji odmownych było przekroczenie ustawowego limitu przez wnioskodawców.

4. Rozwiązania przyjęte w wybranych krajach europejskich

Warto przyjrzeć się analogicznym świadczeniom obowiązującym w powszechnych systemach emerytalnych w wybranych krajach europejskich. Systemy ubezpieczeń w Europie różnią się znacznie między państwami członkowskimi UE, jednak większość z nich przewiduje formy wsparcia dla wdów i wdowców po śmierci współmałżonka. Polska reforma z 2025 r., wprowadzająca częściowe łączenie świadczeń, zbliża się do rozwiązań stosowanych w niektórych modelach zachodnich, choć nadal ma charakter bardziej zachowawczy. Wprowadza bowiem jeden z najniższych wskaźników w przypadku renty wdowiej – 15% świadczenia małżonka oraz ustanawia jedną z najniższych kwot minimalnej emerytury³² w wysokości około 400 euro.

Przykładowo w Niemczech najniższe świadczenie emerytalne, mimo niewprowadzenia ustawowego świadczenia minimalnego, wynosi około 1000 euro³³. System ten przewiduje instytucję *Witwenrente* (renta wdowia), która została określona w dwóch wysokościach: mała (do 24 miesięcy) i duża (bezterminowa, jeśli spełnione są ustawowe warunki). Wysokość świadcze-

³¹ Dane uzyskane z ZUS i KRUS.

³² *Polscy emeryci biedakami Europy? Daleko nam do wielkiej czwórki UE*, „Business Insider” 14.11.2024, <https://businessinsider.com.pl/praca/emerytury/emerytury-w-europie-polscy-emeryci-biedakami-europy/07hp6tr> [dostęp: 10.01.2025].

³³ <https://www.deutsche-rentenversicherung.de> [dostęp: 10.01.2025].

nia wynosi 55% emerytury zmarłego (lub 60% dla osób urodzonych przed 2002 r.). Uprawniony może otrzymywać świadczenie równoległe z własną emeryturą, ale dochód wpływa na jego wysokość³⁴.

Z kolei we Francji system przewiduje kwotę najniższej emerytury w wysokości około 800 euro³⁵. Prawo francuskie obejmuje instytucję renty po zmarłym współmałżonku (*pension de réversion*), która przysługuje w wysokości 54% emerytury zmarłego. Obowiązuje tu jednak limit dochodów – około 23 441 euro rocznie (dla osoby samotnej). W przeciwieństwie do polskich unormowań ustawodawca nie wymaga pozostawania w związku małżeńskim w chwili śmierci, ale małżeństwo beneficjenta musiało przed ubieganiem się o świadczenie trwać minimum dwa lata³⁶.

We Włoszech natomiast w powszechnym systemie ubezpieczeń społecznych renta rodzinna przysługuje wdowie/wdowcowi, dzieciom i – w wyjątkowych przypadkach – rodzicom. Jej wysokość została określona na 60% emerytury zmarłego dla współmałżonka i świadczenie wzrasta, jeżeli małżeństwo posiadało dzieci. Podobnie jak w Polsce, wprowadzono limity świadczenia, polegające na tym, że można je łączyć z własną emeryturą, ale nadwyżki dochodowe obniżają kwotę świadczenia od braku redukcji dla najuboższych po 50% redukcji renty rodzinnej dla najzamożniejszych emerytów³⁷. W tym kraju najniższa emerytura wynosi około 600 euro³⁸.

Także w rolniczym systemie ubezpieczenia społecznego w wybranych krajach przewidziane zostały świadczenia wdowie. W Niemczech – SVLFG (*landwirtschaftliche Alterskasse*): rolnik może otrzymać świadczenie wdowie, jeśli zmarły spełnił warunek co najmniej pięciu lat ubezpieczenia i małżeństwo trwało minimum rok. Wysokość renty zależy od przejęcia świadczenia po zmarłym (m.in. uwzględnia się ewentualne wcześniejsze procentowe redukcje). W Niemczech przez trzy miesiące małżonek ma prawo do 100% świadczenia po zmarłym. Potem świadczenie się zmniejsza i średnie świadczenie wynosi około 50–55% emerytury zmarłego, ale może być różne w zależności od zarobków i wieku. Dochód wdowy może wpływać redukcyjnie na wysokość otrzymanego świadczenia³⁹.

³⁴ Bundesministerium für Arbeit und Soziales (niem. Ministerstwo Pracy), www.bmas.de.

³⁵ *Montant de la retraite du salarié du secteur privé*, <https://www.service-public.gouv.fr> [dostęp: 12.01.2025].

³⁶ L'Assurance Retraite (Francja), www.lassuranceretraite.fr [dostęp: 12.01.2025].

³⁷ Istituto Nazionale della Previdenza Sociale (INPS, Włochy), www.inps.it [dostęp: 12.01.2025].

³⁸ *Trattamento minimo delle pensioni: requisiti e condizioni*, www.inps.it [dostęp: 12.01.2025].

³⁹ www.svlfg.de [dostęp: 12.01.2025].

We Francji rolnicy ubezpieczeni w MSA również mają prawo do otrzymania renty wdowiej. Świadczenie określone jest jako *pension de réversion* i stanowi 54% emerytury zmarłego. Może być ono zwiększone o 11% (*majoration pour âge*), jeśli wdowa osiągnęła wiek emerytalny, a także może mieć prawo do 10-proc. dodatku, jeśli wychowała co najmniej trójkę dzieci⁴⁰. Ustawodawca francuski wprowadza możliwość redukcji świadczeń (kryterium dochodowe 24 200 euro rocznie), ale dla najuboższych rolników istnieje możliwość poboru jednocześnie 54% renty rodzinnej i własnej emerytury.

Z kolei we Włoszech rolnicy ubezpieczeni w INPS (*coltivatori diretti*) mają prawo do świadczeń po zmarłym małżonku. Warunki, jakie musi spełniać zmarły, to co najmniej 15 lat składek. Stawki świadczeń wynoszą 60% dla wdowy/wdowca bez dzieci, 80% – z jednym dzieckiem lub dwójką bez małżonka, 100% – z co najmniej dwójką dzieci. System wprowadza redukcję świadczeń w zależności od dochodów od 25% do nawet 50% przy dochodach około 40 tys. euro rocznie⁴¹.

Porównując przedstawione rozwiązania obowiązujące rolników z polską rentą wdowią, należy stwierdzić, że Polska znajduje się na samym końcu omówionych krajów UE pod względem wysokości świadczenia wdowiego – tylko 15% w odniesieniu do 54–60% minimalnie w innych krajach. Systemy rolniczych ubezpieczeń w Polsce i Niemczech, we Francji i Włoszech umożliwiają łączenie renty z własnym świadczeniem, lecz w krajach tych procentowy wskaźnik świadczenia dodatkowego jest wyraźnie wyższy. Warto dodać, że powyższe systemy rolniczych ubezpieczeń także dotowane są z budżetu państwa – w Niemczech dotacja stanowi 77%, we Francji – blisko 44%, a we Włoszech – 30%⁴². Podobnie sytuacja kształtuje się w systemie powszechnym. Również tutaj procentowy wskaźnik pobieranego świadczenia w Polsce jest najniższy.

5. Społeczno-finansowe skutki wprowadzenia renty wdowiej

Warto zastanowić się w związku z tym nad skutkami społeczno-finansowymi nowo wprowadzonego rozwiązania. W założeniu ustawodawcy nowelizacja ustawy o rentach i emeryturach z FUS miała przyczynić się do

⁴⁰ pension-reversion.fr, cleiss.fr, bonjoursenior.fr, msa.fr [dostęp: 12.01.2025].

⁴¹ inps.it [dostęp: 12.01.2025].

⁴² T. Jedynak, *Kierunki modyfikacji niektórych elementów systemu ubezpieczenia społecznego rolników w Polsce w świetle doświadczeń wybranych krajów europejskich*, *Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka* 2017, nr 2, s. 2.

poprawy sytuacji polskich emerytów, w tym zlikwidować skrajne ubóstwo. Przedstawione wyżej symulacje pokazały, że przyjęta konstrukcja nie pozwala osiągnąć zamierzonego celu społecznego. Mając na uwadze liczbę osób pobierających najniższe świadczenia z ZUS i KRUS, wydaje się, że to ta grupa beneficjentów systemu ubezpieczeń społecznych powinna być uwzględniona w pierwszej kolejności. Bez wątpienia są to osoby skrajnie ubogie. Według danych GUS samotne emerytki stanowią jedną z najbardziej zagrożonych grup, jeśli chodzi o ubóstwo relatywne⁴³.

Renta wdowia miała zwiększyć poczucie sprawiedliwości wśród beneficjentów świadczeń z ubezpieczeń społecznych. Nowa konstrukcja świadczenia tylko w minimalnym stopniu uznaje jednak wkład małżonków we wspólne gospodarstwo domowe i daje możliwość „dziedziczenia” części wypracowanego świadczenia. Taka sytuacja ma miejsce przede wszystkim wśród osób pobierających średnie świadczenia emerytalne bądź niższe. Wprowadzone limity nie zapewniają także poczucia sprawiedliwości wśród beneficjentów pobierających wyższe świadczenia, gdyż są oni automatycznie pozbawieni prawa do renty wdowiej.

Wprowadzone rozwiązania będą miały negatywny skutek dla budżetu państwa. Ministerstwo Finansów oszacowało, że pełne wdrożenie renty wdowiej będzie kosztowało budżet około 9,6 mld zł rocznie po 2027 r.⁴⁴ Wydatki te mają być pokryte częściowo z funduszu rezerw demograficznych oraz ze składek z ZUS. Warto jednak podkreślić, że w przypadku KRUS konieczne będzie zwiększanie corocznej dotacji budżetowej.

Wnioski

Renta wdowia nie jest nowym świadczeniem w systemie ubezpieczenia społecznego w Polsce. To skomplikowana konstrukcja normatywna pozwalająca zachować uprawnionemu prawo do świadczenia występującego w zbiegu z alternatywą wyboru wyższego świadczenia z systemu emerytalno-rentowego. W większości przypadków stanowi jednak niewielką część świadczenia po zmarłym małżonku i jest ściśle związana z prawem do renty, renty rodzinnej czy emerytury.

Wprowadzone rozwiązania stanowią ważny krok w kierunku bardziej sprawiedliwego i elastycznego systemu zabezpieczenia społecznego. Kon-

⁴³ GUS, *Ubóstwo w Polsce...*

⁴⁴ Ministerstwo Finansów, *Ocena skutków finansowych nowelizacji systemu rent rodzinnych*, Warszawa 2024.

strukcja pozwalająca dziś na łączenie prawa do świadczeń daje wdowcom i wdowom narzędzie do wsparcia dochodów po śmierci współmałżonka. Spore ograniczenia i problemy systemów emerytalnych powodują jednak, że nowe przepisy wydają się nie odpowiadać na realne potrzeby społeczne.

Podejmując się oceny renty wdowiej, na pierwszym miejscu należy zauważyć tu brak progresywności. Przedstawione dane i dokonane analizy wykazały, że podmioty o najniższych świadczeniach otrzymają najniższe renty wdowie. Uprawnieni pobierający średnie emerytury uzyskają dodatki, w zależności od systemu ZUS lub KRUS, odpowiednio: 606 zł i 322,80 zł brutto. Z kolei beneficjenci wyższych świadczeń są całkowicie pozbawieni prawa do renty wdowiej po zmarłym małżonku. Tak określona konstrukcja „świadczenia” nie realizuje zatem w pełni zasady sprawiedliwości społecznej. W konsekwencji żadna z przedstawionych grup nie uzyska oczekiwanych korzyści z wprowadzonego rozwiązania. Wydaje się też, że podmioty pobierające dziś najniższe świadczenia z ZUS i KRUS, zgodnie z zasadą solidaryzmu społecznego, powinny być szczególnie uwzględnione przy określaniu warunków uzyskania prawa do renty wdowiej.

Wskaźnik stanowiący 15% drugiego świadczenia – składający się na rentę wdowią – został dziś określony zbyt nisko, żeby mógł faktycznie pełnić funkcję kompensacyjno-zabezpieczającą. Z finansowego punktu widzenia średnia renta wdowia w ZUS wynosi dziś 350 zł miesięcznie, a w przypadku podmiotów ubezpieczonych w KRUS – niespełna 280 zł⁴⁵. Uwzględniając te dane, można wskazać jedynie na realizację funkcji wspomagającej dotychczasowe świadczenie, choć tylko w zakresie symbolicznym. Dużo wyższe świadczenia występują w innych państwach UE, w szczególności we Francji, w Niemczech czy we Włoszech. Obecny 15-proc. wskaźnik plasuje Polskę na dalekim miejscu w Unii Europejskiej. Sytuację tę może nieco poprawić wyrównanie wysokości udziału drugiego świadczenia do 25% w 2027 r. Zastanawia jedynie, dlaczego ustawodawca, mimo przyjętej formuły ustawowej⁴⁶, nie zdecydował się od razu wprowadzić tego rozwiązania. Nie bez znaczenia pozostaje tu najgorsza od lat kondycja finansów publicznych i istotne powiązanie systemów emerytalno-rentowych z coroczną pokaźną dotacją budżetową.

⁴⁵ Dane uzyskane z ZUS i KRUS, stan na koniec września 2025 r.

⁴⁶ Ustawa wprowadza wskaźnik 25% w całym tekście, a art. 13 obniża go do 15% w pierwszych dwóch latach realizacji świadczeń. Zob. art. 13 ustawy nowelizującej emerytury i renty z FUS.

Zarówno ustawodawca, jak i organy rentowe powinny monitorować wdrażanie reformy, analizować jej skutki oraz pozostawać otwarte na ewentualne korekty legislacyjne. Kluczowe jest zapewnienie odpowiedniej informacji i wsparcia beneficjentom. O poważnym niedostatku informacyjnym świadczy realizacja prawa do świadczeń. W ZUS blisko połowa złożonych wniosków otrzymuje decyzję odmowną, przede wszystkim z powodu przekroczenia ustawowego limitu, o występowaniu którego w większości przypadków wnioskodawcy nawet nie wiedzą.

BIBLIOGRAFIA

- Jedynak T. (2017), *Kierunki modyfikacji niektórych elementów systemu ubezpieczenia społecznego rolników w Polsce w świetle doświadczeń wybranych krajów europejskich*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka” nr 2.
- Jończyk J. (2006), *Prawo zabezpieczenia społecznego*, Kraków.
- Maciejewski S. (2016), *Zasada solidarności między pokoleniami na przykładzie systemu emerytalnego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” Sectio I: Philosophy and Sociology, t. 42, nr 2.
- Puślecki D. (2012), *Z rozważań nad kwestią wieku emerytalnego w Polsce*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie – Materiały i Studia” nr 43.
- Wierzbowski B. (2000), *Zabezpieczenie społeczne rolników wyrazem solidaryzmu społecznego*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie – Materiały i Studia” nr 4.
- Wypych-Żywicka A. (red.) (2020), *System prawa ubezpieczeń społecznych. Część ogólna I*, Warszawa.

